

О. В. СТОВПЕЦЬ

Олександр Васильович Стовпець, кандидат філософських наук, ст. викладач Одеського національного морського університету, заст. декана ЮФ з наукової та міжнародної роботи

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Актуальність досліджуваної тематики визначається поступовими якісними змінами в сучасній структурі світової соціально-економічної системи. В Україні також, навіть не зважаючи на нинішній період нестабільності, в умовах реальних зовнішніх загроз та гострих гуманітарних проблем, все ж проявляються глобальні тенденції, в числі яких – зміщення акцентів від індустріальної економіки в бік інформаційної. У соціально-економічній площині таке зрушення можна простежити, проаналізувавши вітчизняний ринок праці за критерієм попиту на тих або інших спеціалістів і, особливо, за критерієм рівня оплати праці. Так, середньостатистичний інженер, якого задіяно у «класичній» індустріальній сфері, отримує за свою працю істотно меншу винагороду, ніж інженер, який працює в сфері ІТ (основною існування котрої є виробництво та споживання інформаційних благ). Іншими словами, розвивається процес інноваційного розподілу праці, коли наука та інформаційна технологія стають не стільки новими, скільки універсальними засобами виробництва. Трансформація господарчої системи сприяє розвитку нових механізмів взаємодії та виникненню новітніх соціально-економічних інститутів (таких як інтелектуальна власність), що зрештою неминуче впливають на спосіб життя, психологію й суспільну свідомість, на правову систему та на культуру в цілому.

Проблематичність філософсько-правового дослідження інституту інтелектуальної власності підсилюється тим, що подібні пошуки вимагають звернення одразу до декількох суміжних сфер. Зокрема, необхідно враховувати дослідження: інституту власності як правової й соціально-філософської категорії, сфер інтелектуальної діяльності та створення інтелектуального продукту, тенденцій інформатизації глобальної соціально-економічної системи, а також питань трансформації традиційної робочої сили і подальшого розвитку людського капіталу.

Метою статті є *уточнення сутності сучасної концепції інтелектуальної власності у філософсько-правовому ракурсі, а також системне представлення протиріч у відносинах інтелектуальної власності як рушійної сили у розвитку цих відносин, та вивчення впливу глобальних факторів на динаміку розвитку інституту інтелектуальної власності.*

Основу методології дослідження обраної проблематики становлять системний підхід, а також компаративний, діалектичний та структурно-функціональний методи. Зокрема, теоретико-методологічною базою даного дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних спеціалістів з теорії та філософії інтелектуальної власності, з проблем права інтелектуальної власності та управління ефективністю розвитку інноваційної сфери.

Аналіз останніх наукових досліджень з окресленої проблематики свідчить про те, що ступінь розробленості власне філософсько-правових аспектів сучасної концепції інтелектуальної власності не можна вважати достатнім, хоча окремі проблеми філософії права інтелектуальної власності висвітлені в роботах таких науковців, як В. Базилевич, Дж. Бойл, О. Бутнік-Сіверський, В. Іноземцев, О. Підопригора, О. Святоцький, В. Потехіна та ін. Теоретичне осмислення інтелектуальної власності як економічної категорії має місце в роботах таких авторів, як О. Амеліна, Н. Бойко, М. Васюнін, Н. Колесов, А. Орехов, В. Черковець та деяких інших. Однак проблема природи об'єктів та відносин інтелектуальної власності у філософсько-правовому ракурсі в роботах згаданих авторів спеціально не розглядалася. Отже, феномен інтелектуальної власності та її концепція, відіграючи значну роль у динаміці розвитку сучасного суспільства, потребують більш детального аналізу власне філософських та правових аспектів і тому мають стати предметом філософсько-правової рефлексії в даній статті.

Разом із тим право як таке (і право інтелектуальної власності зокрема) має прикладне значення стосовно соціально-економічних процесів, оскільки обслуговує останні та надає учасникам правовідносин передбачені законодавством інструменти для охорони й захисту суб'єктивних інтересів. Тому, усвідомлюючи зв'язок та підпорядкованість юриспруденції економіці, в дослідженні сучасної концепції інтелектуальної власності ми не маємо змоги абстрагуватися від домінуючого соціально-економічного змісту інформації та інтелектуальної продукції.

У процесі ускладнення та диференціації засобів виробництва в якості самостійного елемента виокремлюються інформаційні засоби (пакели прикладних програм, бази даних тощо). Процес повсюдного впровадження інновацій значно ускладнює й сам інститут інтелектуальної власності, раніше відомий індустріальному суспільству у спрощеній формі. Основними об'єктами інтелектуальної власності, як і раніше, є знання та

інформація, а також матеріальні результати всіх видів творчості. Однак у міру розвитку суспільства в технологічному й гуманітарному аспектах названі об'єкти набувають різноманітних організаційно-правових форм, які й міжнародне законодавство, і національні правові системи зводять до окремих універсальних категорій. Так, Цивільний кодекс України¹ і Закони України «Про авторське право і суміжні права»², «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»³, «Про охорону прав на промислові зразки»⁴, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»⁵, «Про охорону прав на сорти рослин»⁶, «Про інформацію»⁷, «Про наукову і науково-технічну діяльність»⁸ вводять у вітчизняну юридичну термінологію окремі види об'єктів інтелектуальної власності.

Водночас відповідні поняття існують і в міжнародному законодавстві про інтелектуальну власність: у Всесвітній конвенції про авторське право⁹, Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів¹⁰, Женевській конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення¹¹, Паризькій конвенції про охорону промислової власності¹², в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS)¹³ тощо. *Юридичний зміст* і статус таких понять, як твори, винаходи, виконання, товарні знаки, селекційні досягнення та інших об'єктів у міжнародному законодавстві про інтелектуальну власність, природно, корелює зі статусом, встановленим вітчизняним законодавством для аналогічних об'єктів. Як відомо, національні норми щодо інтелектуальної власності були сформульовані на основі міжнародних стандартів у даній галузі. Однак *аксіологічні аспекти* інтелектуальної власності, на відміну від формально-правових, не є ідентичними в Україні та інших країнах світу.

Показовим у цьому відношенні можна вважати ставлення до предметів сучасного мистецтва, наприклад, в США. У Музеї сучасного мистецтва Нью-Йорка (MoMA) представлені експозиції визнаних класиків імпресіонізму, постімпресіонізму та інших авангардних напрямів – П. Гогена, В. ван Гога, К. Моне, П. Сезанна, А. Матісса тощо. Жодному відвідувачу не забороняється фотографувати їхні картини. Водночас в цьому ж музеї експонуються малюнки та інші твори другої половини ХХ ст., вигляд та зміст яких інколи викликає відверте нерозуміння: а що мав на увазі автор? Яка взагалі художня цінність даного «твору», і чому подібна вульгарність (а інколи й відверта непристойність, до того ж виконана невміло, без жодного натяку на мистецьку техніку) прирівнюється до полотен К. Моне, О. Ренуара, С. Далі та інших митців. Між тим, такі сумнівні твори у названому музеї знаходяться під особливою охороною, концентрація співробітників музею в зоні їхньої експозиції значно вища, ніж у залах із визнаними шедеврами, і фотографування цих незрозумілих творів – під суворою заборонаю. Іншими словами, ставлення до сучасного мистецтва (незалежно від його соціальної, художньої або культурної цінності) в Україні не можна назвати тотожним із наведеним вище прикладом, і це не є ані негативною, ані позитивною характеристикою. Це лише демонструє відмінність менталітетів та є наслідком різноманітності культур, що також позначається й на ставленні до інтелектуальної власності.

Знання та інформація є не лише факторами виробництва, а й неречовими результатами функціонування інтелектуальної робочої сили, що дає змогу спроеціювати на об'єкти інтелектуальної власності деякі характеристики людського капіталу, зокрема інтелект як засіб виробництва. Саме «інтелект» названий в якості складової, котра доповнює раніше заявлені в Концепції гуманітарного розвитку України «соціальні інститути», «інвестиції», «інфраструктуру» та «інновації»¹⁴.

Втілення об'єктів інтелектуальної власності в продуктах матеріального виробництва, а також у професійному, науковому, духовному й культурному потенціалі суспільства, врешті визначає ступінь адаптованості національної соціально-економічної системи до глобальних ринкових умов і сприяє виведенню її, в кінцевому рахунку, на новий якісний щабель. Трансформація відносин інтелектуальної власності в державі впливає на приватноправову сферу в цілому, наповнюючи її новим соціально-економічним змістом. Таким чином реалізується процес зворотного впливу права на економіку, суспільну ідеологію та рівень життя через трансформації існуючої концепції інтелектуальної власності. Тобто, з філософсько-правового погляду інститут інтелектуальної власності здатен бути інструментом соціальних змін та підвищення рівня життя, однак лише за умови втіленості в національній продукції та структурі ВВП результатів інтелектуальної праці населення (інновацій, винаходів, ноу-хау тощо).

Інтелектуальна власність не випадково знаходиться у фокусі досліджень зарубіжних економістів, таких як Ф. Махлуп, що розглядав проблеми інтелектуального виробництва та обігу інформаційних продуктів, а також С. Еліас і Дж. Стігліц, які досліджують інтелектуальну власність з погляду концепції «прав власності» в руслі інституціональної теорії. Соціальні філософи також працюють над теоретичним осмисленням проблеми інтелектуальної власності. Так, П. Дракер, досліджуючи постіндустріальні тенденції в світовій економіці, формулює тези, надзвичайно важливі для розуміння сутності сучасної концепції інтелектуальної власності.

Зокрема, П. Дракер констатує, що якісна трансформація цивілізованих суспільств відбувається під впливом радикальних змін у самій концепції знання. І на Заході, і на Сході знання завжди співвідносилося зі сферою *буття*, існування, тобто мало екзистенціальні, філософсько-онтологічні конотації. Й раптом майже миттєво знання стали розглядати як сферу *дії*. Воно перетворилося на реальний вид ресурсів, на одну зі споживацьких послуг. У всі часи знання було приватним товаром. Тепер практично одразу воно стало товаром загальносуспільним¹⁵.

Із останнім твердженням П. Дракера про суспільний характер знань можна дискутувати. Все залежить від того, в якому контексті вживати даний термін. Безсумнівно, знання стандартизовані, усереднені (наприклад, ті, що становлять зміст навчальних, робочих програм середніх і вищих закладів освіти) є загальносуспільним товаром. Або сама держава, або ж приватні особи оплачують процеси передачі таких знань сус-

пільству в різних формах: шляхом фінансування загальнодержавних освітніх програм та підтримки функціонування системи навчальних закладів різних рівнів з бюджету, шляхом самофінансування (наприклад, надання освітніх послуг на контрактній, договірній основі), тощо. Водночас залежно від класу та рівня навчального закладу стандартні знання повинні зазнавати постійної модернізації. Нова інформація, впроваджувана в освітні програми, найчастіше і є об'єктом інтелектуальної власності або безпосередньо авторів з науково-педагогічного складу, або авторів й навчальних закладів, науково-дослідницьких установ (на спільних правах). У решті випадків знання, як і раніше, залишаються *приватним* товаром, що лежить у сфері виключних, монополістичних інтересів корпорацій.

Оскільки цінність зазначеного товару багатократно підвищилася упродовж останніх десятиліть та продовжує зростати в інформаційному суспільстві, корпорації й інші подібні структури докладають колосальних зусиль для збереження монополії на користування певними знаннями та подальшої приватизації комерційно цінної інформації. Головним їхнім інструментарієм в обмеженні суспільного доступу до нових знань на сьогодні є інститут «копірайту» і патентне законодавство, які дають змогу заінтересованим суб'єктам оперувати такими правовими категоріями, як «комерційна таємниця», «бренд», «виключні майнові права» на використання об'єктів інтелектуальної власності тощо.

Так чи інакше, ймовірно, саме в активізації інноваційної діяльності як сфери створення об'єктів інтелектуальної власності й полягає одне з найпотужніших джерел соціально-економічного відродження суспільства. Саме тому раціоналізація відносин інтелектуальної власності на основі теоретичного їх осмислення має позитивний вплив на задоволення інтересів усіх суб'єктів інтелектуальної власності. Як було вдало визначено, виграє не та нація, яка просто має багато природних ресурсів на своїй території. Навпаки, як правило, серед лідерів немає ресурсних націй, тому що конкуренція виграється не цим ресурсом, а ресурсами освіти, науки та рівнем реалізованості національного інтелектуального потенціалу¹⁶.

Стає дедалі очевиднішим, що конкурентні переваги країн усе менше визначаються багатством природних ресурсів чи дешевою робочою силою, і все більше – спроможністю продукувати знання, технології, інновації в усіх сферах життя країни. Тому конкурентоспроможність сьогодні – це результат роботи національного інтелекту набагато більшою мірою, ніж сто чи навіть п'ятдесят років тому. Коли національний продукт домінує в інформаційному і культурному просторі, коли конкурентну перевагу приносять власні технології й ноу-хау в бізнесі, тоді нація стає спроможною увійти до числа регіональних та навіть світових лідерів. Якщо країна здатна продавати свою інтелектуальну продукцію (наприклад, новітні технології, матеріалізовані у промислових виробках), то освіта і кваліфікація дійсно стають активно діючим соціальним капіталом.

Юридичне закріплення й охорона права інтелектуальної власності по суті означають усвідомлення державою важливості збереження матеріальних стимулів для розвитку культури та інноваційної діяльності в суспільстві. Охорона результатів творчості та іншої інтелектуальної діяльності так чи інакше пов'язана із захистом прав людини. При цьому дуже важливо враховувати дуальну природу права інтелектуальної власності – духовну та економічну складові. Для сучасності характерні одночасно дві тенденції: посилення захисту особистих немайнових («моральних») прав творців інтелектуальних цінностей та активна комерціалізація матеріальних, тобто майнових, відчужуваних, «економічних» прав.

З філософсько-правового погляду концепція інтелектуальної власності демонструє достатньо тривалу історію свого розвитку, як, по суті, й будь-який інший цивільно-правовий інститут, зобов'язаний своїм виникненням загальним закономірностям розвитку суспільства, що має в якості домінанти еволюційний шлях. Етапи розвитку інституту інтелектуальної власності визначаються насамперед економічними умовами і правовими традиціями конкретної країни. В цілому їхнє формування обумовлене розподілом праці, виокремленням інтелектуальної праці в особливий різновид ринкової діяльності. Історично можна виділити наступні етапи: «фрагментарний розвиток» інституту інтелектуальної власності (з 1474 року аж до XVIII ст.: виникнення перших патентів у Венеціанській Республіці, а згодом – в Англії), «розвиток авторського законодавства» в епоху індустріальної економіки (XVIII ст. – середина XX ст.), «новітній розвиток» інституту інтелектуальної власності при переході до «економіки знань» та інформаційного суспільства (друга половина XX ст. – наші дні).

Феноменом сучасності стала стратифікація країн на успішні та недостатньо успішні безвідносно до традиційно використовуваних факторів природи й капіталу. Виявляється, що бідність здатна відтворюватися, репродукуватися за наявності неефективних форм, які домінують в організації економіки, а багатство, як вже зазначалося раніше, – стати досягненням країни навіть за повної відсутності природних ресурсів та при відносно малоефективній роботі капіталу. Роль ринку (в старому розумінні) у новітніх реаліях стає другорядною, оскільки він не має визначального значення в процесах інтелектуалізації економіки.

Інтелектуалізація економіки проявляється насамперед в тому, що на основі впровадження наукоємних інноваційних технологій кінцева продукція значною мірою сама стає наукоємною. При цьому, на думку деяких науковців, центральне місце в системі інтелектуальної власності поступово займають мережеві блага, а самі інтелектуальні продукти набувають сітьового (мережного) характеру¹⁷. Названі особливості виникають з огляду на специфіку процесу створення інтелектуальної продукції, де найбільш важливим предметом праці є інформація.

Об'єктивоване в речах та послугах знання формує більшу частину створюваної вартості. Не кажучи вже про такі традиційно наукоємні сфери, як космічні дослідження, зв'язок та воєнно-промисловий комплекс, все більш технологічним стає споживацький сектор ринку (включаючи медицину й біотехнології, аграрний

сектор, технології масових комунікацій тощо). Таке явище породило проблему оцінки інтелектуальної складової в товарі.

Резюмуючи вищезазначене, можемо зробити певні висновки.

Говорячи про *сутність сучасної концепції інтелектуальної власності*, варто розуміти, що з точки зору класичної економічної теорії сутнісний зміст інтелектуальної власності як соціально-економічного та правового інституту полягає у приватизації публічного знання, у створенні так би мовити дефіциту та обмеженні доступу до певних інформаційних продуктів. У юриспруденції цей механізм має назву виключних майнових та особистих немайнових прав, що витікають із самої природи права власності. Такий правовий режим надає авторові винаходу, твору або іншого інтелектуального продукту (чи його правонаступникам) можливість контролювати споживання зазначеної продукції та отримувати винагороду за інвестиції в «людський капітал». Тобто, інститут інтелектуальної власності має виконувати стимулюючу функцію – спонукати авторів до подальшої новаторської діяльності, тим самим підсилюючи загальний інтелектуальний та гуманітарний потенціал суспільства (зростання «людського капіталу»).

З позицій неінституціональної теорії сутність концепції інтелектуальної власності в сучасних умовах виражається в *обміні* «пучками прав» на інтелектуальні блага, котрий здійснюється відповідно до системи правил, які регламентують приналежність інтелектуальних продуктів визначеним суб'єктам. Внаслідок змінення ключових факторів, інституційних норм та структур інтелектуальної власності, таких як співвідношення приватних і суспільних інтересів, природа прав користувачів, технології створення інформації, параметри мережевої взаємодії, трансакційні витрати тощо, перед дослідниками постають нові проблеми філософсько-правового характеру. У пошуках інструментів для розв'язання окремих протиріч інноваційної сфери, науковці звертаються до принципів неінституціоналізму як новітнього підходу у переосмисленні теорії прав інтелектуальної власності. Однак вже зараз очевидно, що найближчим часом варто очікувати на істотну трансформацію інституціональної структури суспільства під впливом розвитку інституту інтелектуальної власності.

У нинішні часи нації стають успішними лише тоді, коли їхній національний інтелектуальний продукт охоплює всі основні сфери життя країни. З огляду на такий стан речей метою гуманітарного розвитку має стати не зростання видобутку корисних копалин та експорту природних ресурсів чи аграрної продукції, а формування людини, спроможної до інноваційного мислення, до творення нової якості життя держави і суспільства. Концепція інтелектуальної власності в контексті імперативів сучасного гуманітарного розвитку передбачає постійне зростання інтелектуальної складової у національному продукті, утвердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки.

Розвиток ринку інтелектуальної власності, віддзеркалюючись на можливостях отримання нових властивостей товарів та послуг, які користуються підвищеним попитом у споживачів, відіграє велику соціальну роль у будь-якій державі, оскільки сприяє наповненню бюджету через системи оподаткування доходів та прибутків від реалізації інноваційної продукції. З філософсько-правового погляду інститут інтелектуальної власності цілком здатен стати інструментом соціальних змін та підвищення рівня життя, однак лише за умови втілення в національній продукції та структурі ВВП плодів інтелектуальної праці суспільства.

Розмірковуючи про *системні протиріччя* у відносинах інтелектуальної власності, що їх водночас можна розглядати в якості рушійної сили у розвитку цих відносин, уявляється необхідним сформулювати наступні тези.

По-перше, власне та обставина, що знання стають головним, а не просто одним із видів ресурсів, і перетворює нинішнє цивілізоване постіндустріальне суспільство на «посткапіталістичне» та інформаційне. Даний процес корінним чином змінює структуру суспільства, створюючи нові рушійні сили для соціально-економічного й культурного розвитку, а також нові протиріччя. І все це зумовлює певні процеси у політичній сфері. Україна має здійснити перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного, в якому людина та її інтелект є одним із головних ресурсів конкурентоспроможності держави.

Роль держави полягає у створенні простору для творчості, стимулюванні та гарантуванні престижу інтелектуальної праці. На жаль, поки що державний апарат в Україні не справляється з цією стратегічною задачею, адже дуже часто інтелектуальні перемоги здобуваються українцями під чужими прапорами, в інших країнах та, відповідно, на їхню користь.

По-друге, існує дисбаланс між можливостями українських споживачів інтелектуальної продукції та бажаннями суб'єктів інтелектуальної власності (і в Україні і, особливо, – за її межами) щодо прибутків від реалізації відповідних прав. У вітчизняних соціально-економічних реаліях особливо актуалізується стратегічна роль держави у додержанні балансу інтересів суспільства щодо доступу до інноваційних ресурсів та приватних комерційних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

Таким чином, інтелектуальна власність як ключовий інститут інноваційної економіки вимагає адекватного керівного впливу на процеси, пов'язані з його функціонуванням. Подібний вплив може бути ефективним за наявності не тільки розвиненої правової бази у сфері інтелектуальної власності, але також і адекватних юридичних механізмів реалізації прав на охорону і захист об'єктів, які підпадають під категорію інтелектуальної власності. Не менш складним та важливим завданням держави є виховання у своїх громадян правової ідеології поваги до створеної інтелектуальної продукції. І тут ми знову зі сфер економіки та юриспруденції переходимо в царину області філософії права та аксіології.

Нарешті, вивчаючи *вплив глобальних факторів* на інститут інтелектуальної власності, можна констатувати, що розвиток національної господарської системи в умовах економіки, заснованої на знаннях та інфор-

маційних технологіях, не позбавлений певних суперечливих моментів. Проте глобалізація як об'єктивний процес все ж уявляється каталізатором розвитку інституту інтелектуальної власності та вдосконалення механізмів її оцінки й захисту. Водночас ефективна законотворчість у сфері охорони й захисту інтелектуальної власності залежить від повноти відповідних філософсько-правових досліджень.

¹ Цивільний кодекс України / Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461 (зі змінами в редакції від 24.07.2014).

² Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64 (в редакції від 05.12.2012).

³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32 (в редакції від 05.12.2012).

⁴ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34 (в редакції від 05.12.2012).

⁵ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36; 2001. – № 8. – Ст. 37 (в редакції від 05.12.2012).

⁶ Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – Ст. 218; Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – Ст. 278 (в редакції від 09.12.2012).

⁷ Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650 (зі змінами та доповненнями в редакції від 02.03.2014).

⁸ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII в редакції від 1 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 2–3. – Ст. 20.

⁹ Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р. (переглянута в Парижі 24 липня 1971 р.) / набула чинності для України 17.01.1994 р. // [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052

¹⁰ Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 р., змінений 2 жовтня 1979 року) / набула чинності для України 25.10.1995 р. // [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_051

¹¹ Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 року / Закон України від 15 червня 1999 року № 738-XIV про приєднання до Конвенції про охорону інтересів виробників фонограм // [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_124

¹² Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (переглянута та змінена у Стокгольмі 2 жовтня 1979 року) / набуття чинності для України від 25.12.1991 р.

¹³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності TRIPS / прийнята СОТ 15 квітня 1994 р. // Інтелектуальна власність – 1999. – № 5–7; Офіційний вісник України від 12.11.2010. – № 84. – Ст. 2989.

¹⁴ Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року // Стратегічні пріоритети: журнал Національного Інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – 2009. – № 3 (12). – 248 с. – С. 11–30.

¹⁵ Дракер П. Посткапіталістическое общество / Питер Фердинанд Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология // Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1990. – 712 с.

¹⁶ Амелина О. Ю. Интеллектуальная собственность в условиях формирования хозяйственной системы нового типа: дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.01. – М., 2009. – 220 с.

¹⁷ Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М.: Логос, 2000. – 304 с.

Резюме

Стовпець О. В. Філософсько-правові аспекти сучасної концепції інтелектуальної власності.

Статтю присвячено висвітленню сутнісного змісту сучасної концепції інтелектуальної власності у філософсько-правовому ракурсі з огляду на тенденції, що мають місце в Україні та цивілізованому світі в цілому. Робиться спроба системного представлення протиріч у відносинах інтелектуальної власності як рушійної сили в розвитку цих відносин. Наголошується на ключовій ролі держави в управлінні різними аспектами розвитку інноваційної економіки. Аналізується вплив глобальних факторів на динаміку розвитку інституту інтелектуальної власності, що дає змогу характеризувати глобалізацію в якості каталізатора трансформації інтелектуальної власності як ключового соціально-економічного, правового та культурного інституту сучасності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, неінституціоналізм, інноваційна економіка, гуманітарний розвиток, людський капітал, приватизація знань.

Резюме

Стовпець А. В. Философско-правовые аспекты современной концепции интеллектуальной собственности.

Статья посвящена изучению сущности и содержания современной концепции интеллектуальной собственности в философско-правовом ракурсе в свете наиболее ярко выраженных социальных, экономических, культурных, политических и правовых тенденций, имеющих место в Украине и в цивилизованном мире в целом. Предпринята попытка системного представления противоречий в отношениях интеллектуальной собственности как движущей силы в развитии этих отношений. Делается акцент на стратегической роли государства в управлении разными аспектами инновационной экономики. Анализируется влияние глобальных факторов на динамику развития института интеллектуальной собственности, что даёт основания характеризовать глобализацию в качестве катализатора трансформации интеллектуальной собственности как ключевого социально-экономического, правового и культурного института современности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, неинституционализм, инновационная экономика, гуманитарное развитие, человеческий капитал, приватизация знаний.

Summary

Stovpets O. Legal-philosophic aspects of current conception for intellectual property.

The article is devoted to explication of the nature and content of contemporary conception in respect of intellectual property in legal-philosophic perspective, considering most pronounced social, economic, cultural, political and law tendencies at Ukraine and the rest of civilized world. There was made an attempt of systematic presentation of the contradictions in the intellectual property relations, and these contradictions treated as a driving force of development of the intellectual sphere. It was also made an emphasis on the strategic state role in the management of innovation economics' different aspects. At last the article analyzes the global factors' impact upon the dynamics of intellectual property institution development. That gives a reason to characterize globalization as a catalyst for the transformation of intellectual property as a substantial socio-economic, legal and cultural institution of our present time.

Key words: intellectual property, new institutional theory, innovation economics, humanitarian development, human capital, privatization of knowledge.

Отримано 20.06.2014

УДК 347.77

О. О. БОНДАРЕНКО

Ольга Олегівна Бондаренко, здобувач Київського університету права НАН України

**ДЕЯКІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ В УКРАЇНІ**

Ролі одного з найважливіших чинників політичних, економічних відносин та економічної безпеки в середині кожної розвиненої країни і на міжнародній арені, набуває стимулювання розвитку та охорони інтелектуальної власності. На сьогодні велика увага приділяється проблемам правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

У сучасних умовах динамічного науково-технічного розвитку людства інтелектуальна власність виступає найпотужнішим стимулом прогресу в усіх галузях суспільного життя. Міжнародне співробітництво України також вимагає забезпечення ефективної охорони прав інтелектуальної власності на рівні країн Європейського Співтовариства¹.

Дана стаття присвячена дослідженню питання, пов'язаного з цивільно-правовою охороною промислових зразків в Україні. Тема дослідження є актуальною на сьогоднішній день, адже дизайн, зокрема промисловий (або промисловий зразок), є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини, слугує задоволенню соціальних потреб людини: матеріальної потреби в користуванні зручними і надійними речами та духовної потреби в прикрашанні і впорядкуванні свого повсякденного життя. Саме тому промисловий дизайн визнається важливим фактором, який визначає конкурентоспроможність товарів на ринку².

Розвиток мистецтва дизайну в останні роки призвів до того, що споживачі все більше зацікавлені в тому, щоб виробити, які вони купують, були не тільки корисними, а й естетично привабливими. Це, з одного боку, примушує виробників вкладати в дизайн все більше коштів, а з іншого – зумовлює необхідність захисту результатів творчої праці дизайнерів за допомогою придбання прав на промислові зразки. Промислові зразки є особливим об'єктом захисту у сфері інтелектуальної власності і користуються особливим визнанням та режимом³.

У випадках, коли технічні характеристики різних продуктів, що пропонуються різними виробниками, є порівняно однаковими, естетична привабливість, звичайно із врахуванням ціни, буде визначати вибір споживача. Правова охорона промислових зразків виконує, таким чином, важливу функцію охорони розпізнавальних властивостей, завдяки яким виробники досягають успіху на ринку.

Вагомий внесок у дослідження проблеми охорони промислових зразків в Україні зробили такі вчені, як Ю. Бошицький, Т. Васюковська, В. Довгий, І. Кожарська, В. Макода, О. Підпригора, Н. Халаїм, П. Цибульов.

В умовах сучасної економіки та її розвитку, а також під час постійного формування конкурентного середовища на ринку, суб'єкти господарювання прагнуть отримати охорону на промисловий зразок не лише для того, щоб захистити свої інтелектуальні права, а й з метою монополізації деяких прав, а саме на випуск та реалізацію продукції. Ми погоджуємося з думкою А. Ковалю, що це «не лише сприяє підвищенню якості відповідної продукції суб'єктів господарювання, її конкурентоздатності на ринку, надає споживачам можливість вибору необхідних товарів для задоволення своїх потреб, а й має на меті сприяти всебічному розвитку та збагаченню інтелектуальної власності України»⁴.

Тривалий час промислові зразки мають незалежного об'єкта інтелектуальної власності відповідно до національного, так і міжнародного законодавств. Це зумовлено тим, що в більшості країн було прийнято закони щодо надання правової охорони промисловим зразкам. Однак, незважаючи на численні зміни в національних законах про промислові зразки, які запроваджувалися з середини 1990-х рр., та значну їх гармонізацію, на національному рівні й досі зберігаються суттєві розбіжності у трактуванні промислових зразків як